

Haramza Kristóf

Az idegen, a rabló és a kívülállók

Karakterjellemezések – Tersánszky Józsi Jenő Kakuk Marci a zendülők közt című kisregényében

„Ezen a nyomon találta meg Tersánszky Kakuk Marcit, azt az alakot, akiben leg-tökéletesebben tudja magát kifejezni. Amikor először írt róla, sokunk számára re-veláció volt, ma már öt vagy hat kalandozó könyv után, bensőbb ismerősünk, mint akárhány ember, akivel mindennap találkozunk.”¹

I. Bevezetés

Schöpflin Aladár Tersánszky Józsi Jenőről írt elemzésének fentebb idézett so-raival kezdeném el jelen tanulmányomat is. A rövid jellemzés remekül láttatja a továbbiakban felmerülő, egyik legfőbb kérdést: Hogyan lehet Marci egyszerre ide-geen és mégis ismerős? Ennek megválaszolására, a szociológia és antropológia fo-galommeghatározásait fogom igénybe venni. A tanulmányom címében előfordu-ló kifejezések – *idegen, rabló, kívülállók* – ezekből a tudományágakból indulnak tehát ki, jóllehet az irodalomtörténet területén is jelentős témaköröknek számíta-nak.² Másfelől, az ezen terminusok bővebb kifejtésével és gyakorlati felhasználá-sával – reményeim szerint – jobban megismerhetjük a történet szereplőinek jelle-meit, vágyait, motivációit és cselekedeteit. A következőkben egyfajta szó-analízist hajtok végre: első lépésben a tágabb fogalmat (*idegen*) kísérlem meg alkalmazni a szövegben megjelenő, hangsúlyosabb szereplőkre. Majd azonos eljárással ezt kö-vetik a speciálisabb kifejezések is (*rabló, kívülálló*). Ebben nyújthat segítséget a Tersánszky által kreált csintalan főhős, Kakuk Marci egyik legérettebbnek mond-ható epizódja; az 1934-es *Kakuk Marci a zendülők közt*³ című kisregénye, amely az összes epizód közül az egyik, ha nem a legnagyobb drámát tárja elénk.

¹ Schöpflin Aladár: *Tersánszky*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 94.

² Vö.: *Szerkesztői előszó*. Ford.: Teller Katalin. In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004, 9.

³ A következőkben felhasznált kiadvány: Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci a zendülők közt*. In: *Kakuk Marci*. Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966.

II. Az idegen

Ki is ez a Kakuk Marci? Már az első lépésekben, a főszereplő karakterének meghatározásakor is jelentős akadályba ütközünk: Parodisztikus vonásait tekintve ugyanis nem igazán lehet hősnek tekinteni. Őszinte ember, aki hibáit is éppúgy megvallja, mint fényes sikereit. Különleges figura, akit egyszerre nevezhetünk széltolónak és piperkőcnek. Folytonos csínytevésai ellenére mégsem tudunk igazán haragudni rá, talán épp a folytonos derűje és optimizmusa folytán.⁴ A jelenség vizsgálatában kézzelfoghatóbb támpontot jelenthet számunkra a korábban érintett, első nagyobb antropológiai és irodalomtudományi terminus; az *idegen* bevezetése. Az idegen itt érintett kontextusa leginkább egy potenciális vándorral egyezik, aki ma megérkezik, ám holnap is maradna, ha lehetőségei engednék. Az érkezés és távozás folyamatos, egymást váltogató állapotában éli mindennapjait, és helyzetét leginkább az határozza meg, hogy nem tartozik sehová. Ez az állandósult „átmeneti-egzisztencia” azért is lényeges, mert így voltaképp az idegen – akarva, akaratlan – az adott társadalmi csoport részesének tekinthető. Hasonlóan a szegényekhez, vagy a közösség által belső ellenségnek titulált személyekhez, az idegen léthelyzete kettős: egyszerre nevezhető kívülállónak és társnak.⁵ Kakuk Marcira hatványozottan igaz ez a fajta idegenség, hiszen ő egyik kalandjából a másikba keveredik, s így amíg olvasunk róla, addig nem is talál igazi nyugvópont-ra.

A *Zendülők közt* című kisregény elején például társának, a részeges Somának köszönhetően teszik ki a szűrét egy vidéki háztartásból, így kénytelen megint csavargásra adni a fejét. Idegenként kerül egy bányászvárosba, és idegenként csap fel a helyi bányaigazgatóéknál kertésznek. Ám hamarosan nagyot változik a helyzet: a továbbiakban ugyanis – megszokott, majd egyre inkább megszeretett – társként somforog a szép szobalány, Eszti, valamint Luli nagysága után. (A történet alapján a *társ* kifejezés Eszti esetében a szó szorosabb értelmét is elnyeri: Marci először magához édesgeti a lányt, majd egyre inkább a közös jövőjüket, s a végül meg nem valósult házasságukat kezdik tervezgetni.) A paradicsomi állapotok azonban nem tartanak soká: Soma, aki addig a csapszéknél kap állást, csatlakozik egy bányász-zendüléshez, amelybe Marcit is belerántja. A történeteknek tragikus következményei lesznek: Henkerszkyt, a despota bányafelügyelőt (és egyúttal munkás-elbocsátót) a zendülők dinamittal robbantják szét. Soma és Marci hiába

⁴ Vö.: Kéry László: *Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marci*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 96.

⁵ Vö.: Simmel Georg: *Exkursus az idegenről*. In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004, 56.

bizonygatják ártatlanságukat: az első vallatást megúszva, szabadságuk megtartása érdekében újra nyakukba kell venniük az országutat...⁶

Az idegenség tapasztalásában érdekes egy másik aspektus is, amely a vizsgált regényben leginkább a főszereplő és Eszti kapcsolatával mutat párhuzamot. Simmel tanulmánya alapján, az idegennek tulajdonítható egy kiváltságos attitűd, amely nem más, mint az objektivizmus. Ez az ismérv több összetevős: az adott közösséggel szembehelyezkedő távolság és közelség, közömbösség és elkötelezettség viszonyulásainak együttes formájaként értelmezhető. Az idegen objektivitása összekapcsolható a tovább-utazó karakter attitűdjével: az adott csoport tagjai ugyanis, minthogy tisztában vannak az utazó átmeneti jelenlétével, nem ritkán nagy titkokat bíznak az idegenre. (Gondolván: úgysis elfelejti!) Ez a fajta gyónásos formában tanúsított nyíltság azért is különleges, mivel olyan fajta titkok kerülnek ilyenkor szóba, amelyeket az adott csoport tagja még a közelállókkal sem oszt meg.⁷

Nem meglepő, hogy a regényben szereplő szép szobalánynak, Esztinek is van hasonló „takargatni-való” titka, amit azelőtt senkinek sem mondott el. Marcinak is csak nagy nehezen, mikor már kellően összeismerkedtek, adja elő a hajdan ő és a méltóságos bányaigazgató közötti tiltott románcot:

„... Persze nem hagyom, faggatom, firtatom a dolgot. Így utoljára is megesket engem ez a lány ott még az anyám emlékére is, hogy senkinek se mukkantok ki belőle, amit hallok tőle, és arra, még ott éjszaka, egyedül, a sötétben is suttogva elmesélte nekem ezeket: [...] Hát tudjam meg, hogy őutána, Eszti után, mint a koslató kutyta, úgy járt a méltóságos ura, gazdája. És úgy jár mai napig is. De akkor éppen, mikor a fogadós bácsijáéktól idekerült Eszti, három éve múlt, a méltóságoséhoz szobalánynak, hát csak egy taknyos, tudatlan béka volt még. Így kezdett a sarkában szaglászni a vén, veres kandúrr méltóságos, neki Esztinek, és tapogatta, szorongatta, ahol hozzáfért, és csábította mindennel ötet magának. Úgy az! [...] Elég az, hogy a vén kani mint tudatlan fruskát, rá akarta venni Esztit, hogy eressze be éjjel a kamrájába. [...] Mert száz pengőt adott Esztinek a kamrakulcsért. [...] De mi történt a kamrában a méltóságos és Eszti közt? Semmi! Így, ahogy mondom! Semmi!”⁸

És Marci, a tovább-utazó nagyvonalúan csak nevet az egészen. Nem tartja feladatának, hogy megítélje Esztit, hiszen esténként ő maga is titkos szerelmi légyottokat szervez a szobalánynak. Arról pedig szó sem esik, hogy Marcinak is voltak már azelőtt hasonló esetei...

⁶ Vö.: Németh László: *Tersánszky J. Jenő: Kakuk Marci a zendülőlk közt*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 88–89.

⁷ Vö.: Simmel Georg, *i. m.*, 57.

⁸ Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci a zendülőlk közt*. In: *Kakuk Marci*. Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966. 365–366.

Ha pedig az objektivizmus-jelenség kapcsán Eszti helyett, a főhős alakjából indulunk ki, újfent a Kakuk Marci személyiségének dilemmájához érkezünk. Mert habár Marci jelleme a simmeli gondolatok alapján objektívnek tekinthető, mégis itt egy újabb kérdés vetülhet fel; vajon e lényeges vonását (mármint az objektivizmust) a más emberekkel való találkozás eseményei alakítják ki, avagy a főszereplő már eredendően magában hordozza ezt a tulajdonságot? Angyalosi Gergely téziseivel egyetértve, Marcinak – az optimizmusa mellett – az objektivizmusa is méltán kiemelhető alaptulajdonsága, s ezeket az erényeit az összes kalandjában magával hordozza.⁹ Az őt körülvevő közeg, jelen esetben a munkát adó bányagazgató és úri háztartása (így Eszti is) eleinte különcként kezeli Marcit, ám mivel a közösség és Marci viszonyulásában egyszerre nyilvánul meg a „másság” és az „odaillés” dialektikája, ezért a furcsa-kettősség hamar szerethetővé változtatja Tersánszky csirkefogóját.¹⁰

Ezt a csoport általi és idegen felé érzett szeretetet tűzi ki végeredményképp Simmel is, hozzátéve, hogy mindez a viszonyrendszer csakis a közelség és távolság együttes arányában érhető tetten, vagyis, hogy az idegen – bizonyos általánosabb minőségjegyek tekintetében – válik társsá. Ezek az általánosabb minőségjegyek; például azok a társadalmi, nemzeti, szakmai vagy általánosan emberi érzületek, amelyeket az idegen és a csoport tagjai is együttesen, kényszer nélkül éreznek. Megállapítható tehát, hogy az idegen épp az ő szervesen kapcsolódásával illeszthető be a csoport szerves tagjai közé, amelyben persze továbbra is megőrzi saját, autonóm feltételeességét.¹¹ Marci mindvégig igyekszik pedzegetni ezeket a „közös minőségjegyeket,” így emberséget, szorgalmasságot, figyelmességet és kellő humort tanúsít több helyzetben is. Nyilvánvaló, hogy ebben némi önzés is lakozik, hiszen, amint a mondás tartja, minden szentnek maga felé hajlik a keze. (S így Marci is elsősorban magáért dolgozik.) Mindezek ellenére mind a szép hölgyekkel, mind a rút, golyvás munkásokkal, mind pedig a hőzöngő bányászokkal sikerül megtalálnia a megfelelő hangnemet, ami miatt egészen a történet végéig úgy él, akár egy kiskirály...

⁹ Jelen feltevéshez kapcsolódik még Dérczy Péter, Kakuk Marci jellemrajzával kapcsolatban tett radikálisabb megállapítása: „Ez az alakbéli változatlanóság, állandóság – a Kakuk Marciban mindenképpen – sokkal inkább uralkodónak tűnik, mint a történetnek a lineáris vonalvezetése.” Dérczy Péter: *Az elbeszélő hagyomány átalakítása – Tersánszky Józsi Jenő regényeinek néhány szerkezeti vonásáról*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 268.

¹⁰ Vö.: Angyalosi Gergely: *Kakuk Marci: A picaro és a buddhista*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 106.

¹¹ Vö.: Simmel Georg, *i. m.*, 58–60.

III. Kívülálló

Nevezhető-e Marcin kívül bármelyik szereplő, a jelen vizsgálat kontextusában idegennek? A bányászati uradalom lakószói, valamint az alattuk dolgozók biztosan nem, hiszen ők alkotják a történet közegét, vagy Simmel szavaival élve; a csoportot. A lehetőségek leszűkülnek, (a főhősön kívül) mindössze három szereplőre: Somára, Esztire, és a zendülők vezetőjére, Csurinyák Ferencre. Közülük Csurinyák alakját azért emelhetjük ki, mert ő az, aki kívülről képes látni a dolgozók sorsát. Elindít egy visszafordíthatatlan folyamatot, amelynek így ő maga is a részesévé válik:

„Szaktársak, ide hallgassanak! Ha maguk közül olyanok, akik még mostan benn dolgoznak ennél a rablászövetkezethél, azt hiszik, hogy nem kell nekik törődni a kirúgott társaikkal, azok buta állatok! [...] Itt csak egy segít, én mondom maguknak, szaktársak. Ha az egész munkásság, mint egy ember, összeáll és mindig egyhangúlag lép föl ezek ellen a zsarolók ellen. Hiszen mindenütt a világon így áll össze a munkásság szakszervezetekbe, csak még nálunk, ebben a piszok, rongy országban nem jutottunk idáig.”¹²

Világos, hogy Csurinyák Ferenc (Esztai bátyja) a század előn több helyütt „divatos”, proletár szervezkedéssel próbálja meggyőzni az összegyűlt bányászokat. Még az a feltevés is megkockáztatható, hogy bár kisebb spektrumban, de ő is létrehoz magának egy közeget: Hiszen a dolgozók köre (érdekből) tiszteli őt. Ám, akármennyire próbálja az „új tanok hirdetőjeként” magát másnak, felsőbbnek definiálni, beláthatjuk, hogy Csurinyák pusztán egy elszármazott kalandor. Az elszármazásban pedig benne tételeződik az az otthon-tudat, ami Marciban, mint örökös országút-járóban nincs meg. Marci alapvetően otthontalan, Csurinyáknak ellenben van otthona, csak épp változtatni akar rajta. Csurinyákra ezért sokkal inkább illik a kívülálló elnevezés, mint a simmeli értelemben vett idegenség. Már a regény elején – kimondva is, – a magáénak vallja azt a jelen esetben korlátolt álláspontot, ami szembe megy az általa hőn áhított világ-proletárság elvrendszerezésével, s ami a későbbi bukást is predestinálja:

„Ipari munkás csak ipari munkásban bízhat meg, és azzal foghat össze. [...] mert egy szakmunkás nem feledkezik meg soha róla, hogy szakmunkás.”¹³

Csurinyák tehát csak kívülálló, és azért nem idegen, mert minden felszólalása ellenére sem tudott elszakadni otthonától, az általa elmaradottnak titulált közegtől. Hasonló a helyzet Esztivel is. Kétkedve köt ismeretséget Marcival, és sokáig nem bíz meg benne. Tersánszky a szobalány karakterén keresztül remekül

¹² Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci a zendülők közt*. In: *Kakuk Marci*. Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966. 387.

¹³ Tersánszky, *i. m.*, 303–304.

láttatja a közerkölcs látszatán belül megbúvó, keresetlen vágyakat, képzelgéseket. Eszti bár enged a csábításnak, hosszú évődést követően végül nem meri Marcit választani: hiába szereti meg a bohókás fiút, Eszti gondolkodásában prioritást élvez a biztonságérzet, s ezért tér vissza a neki rendelt közepszerű írnochoz, Gurka Palihoz.¹⁴ A szerelem terén hasonlóan megvolt a kitörési lehetősége, mint bátyjának a zendülésben. Ám a történet végére Eszti is „elbukik”, így kimondatlan érzései mindössze ábrándok maradnak. Csak jóval később, mikor a két szusztárs már árkon-bokron túljutott, találja meg Marcit a levél. (A *Kakuk Marci vadászkalandja* című elbeszélés mintegy közvetlen folytatásaként ennek a kisregénynek, a rendőrök elől való meneküléssel kezdődik.) Már a fogadóban ülnek, ott olvassa el Marci Eszti írását, amely részleteiben is megindokolja, miért választotta a szobalány a szerelem helyett, a polgári élet megszokottságát:

„... De amire nézve Te úgy kérdezel engemet, hogy hát egybekelhesünk valaha, Isten engem úgy segéllyen, nem rajtam múlik, hogy ez sohasem lehet meg. [...] Azért kell tudassalak erről, mert már a nagybátyámék annyira sürgetik a Gurka Palival való összekelésünket, hogy varratják már rá az ajándékkelengyémet is. Hát most mit mondjak arra, hogy eddig Gurka Pali jó volt nekem, akinek biztos segédaltiszi állása van a kincstárnál, és most nem kell ő nékem? És nem kívánhatod azt tőlem, Marci-kám, hogy éretted a világba szökjek, és koplaljunk nyomorúságban. Mert ugyan azt, hogy valaha Sárgapatakon egybekeljünk, azt nem nézik el itten nekem sohasem!”¹⁵

Bárhogy is próbál mentegetőzni, épp a levél imént idézett részlete a bizonyíték arról, hogy Eszti nem bír elszakadni a saját közegétől. A bányászuradalom „bekebelezi” a személyiségét, s emiatt ugyanabban a korlátolt, felszínes élettérben ragad meg, mint Csurinyák Ferenc. (A két testvér ezáltal a meg nem értett kívülálló-sorsban osztozkodik.)

IV. Rabló

Georg Simmel antropológiai jellegű tanulmányának koncepciójából, – az idegenből ismerőssé, majd újra idegenné válás folyamatából, – már csak egy fontosabb szereplő maradt ki: Soma. Mit mondhatunk el e tekintetben róla? Soma azért is nehezebb kérdés, mint a két Csurinyák-testvér, mert ő nem epizód szereplő: mint szusztárs, a Kakuk Marci-történetekben állandóan jelen van, ennél fogva a csavargó-világnak hasonlóan teremtője (vagy épp pusztítója), ahogyan Marci.

¹⁴ Vö.: Angyalosi Gergely: *Kakuk Marci: A picaro és a buddhista*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 115.

¹⁵ Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci vadászkalandja*. In: *Kakuk Marci*. Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966. 491–492.

Soma ellenpontozza a főhőst, amennyiben a természete is sokkal vadabb: a furfangos nőcsábász mellett, ő egy vérbeli iszákos hazudozó, aki folytonosan vonzza a bajt. Néha kölcsönös szándékból, néha kénytelen-kelletlen, de egymással tartanak és egymást húzzák ki a csávából, vagy épp taszítják bele a legnagyobb slamasztikába. A *Kakuk Marci a zendülők közt*-ben Soma épp ez utóbbit alkalmazza. Ő az, aki belerángatja Marcit a dolgozók ügyébe, és elhívja őt a „gyűlésekre.” Henkerszky, a kegyetlen bányaafelvigyázó merényletekor azonban kiderül, hogy Soma nem csak elvi szimpatizáns, de a gyilkosságban úgymond passzív-bűnrészes is. Erről számol be a mű utolsó felében Marcinak:

„Hát Soma itt kipakolt nekem. A fiatal Buzugó azt mondta neki, hogy legalább meg kell ijesszék Henkerszkyt egy dinamitgaluskával, amit a háza fala alatt sütnék el a bányanévnep éjjelén. Hát Soma beleegyezett, hogy a kamrája ablakába tegye addig Buzugó a dinamitot, amíg elviszi aztán a kerteken keresztül Henkerszky házához. Így is volt. Buzugó megverte a kert felől a Soma kamrája ablakát, hogy adja ki a dinamitot, és úgy ölte meg vele a sáfárt azután.”¹⁶

Mintha ez a gaz Soma soha nem tudna megelégedni azzal, amit éppen elért! Ugyanazzal a lendülettel kerekedik fel és keres újabb és újabb kalandokat, mint Marci. Mégis, a nehézségeket jobbra ő idézi elő. Csurinyák Esztivel és Ferencsel szemben ő is (akárcsak Marci) idegenként lép fel, idegenként ismeri meg a közeget. Ám Somának ezen a ponton adódik egy hatalmas hiányossága: Nem tud szerethetővé válni a környezete számára. Ez az alapvető különbség az, ami miatt az összes kisregény elsősorban Kakuk Marciról, nem pedig róla szól. Soma általában az irigységtől vadul meg, és állítja nehéz helyzet elé Marcit. Néha ugyan segít is rajta, ám a legtöbbször gátolja őt. Egyszerre cimborája, és vetélytársa, aki egyfajta előmozdítója, generátora is a cselekményeknek.

Következésképpen, az idegenség dinamikus fogalmi vizsgálatokor Soma – ellentétben Esztivel és annak bátyjával – az első lépést sem képes megtenni. Míg Csurinyákékból a *más-egzisztencia* felé vezető végső elhatározás hiányzik, addig Soma személyisége szinte teljesen zárt marad. Idegenként jár-kele a regény helyszínein. A dolgozók valójában nem szeretik meg, és Csurinyák Ferenc is csak a saját érdekéből alkalmazza őt, mint csapos. Mi több, Soma is megmarad érdek-lénynek, éppen ezért van szüksége egy olyan objektív, szemléletben és életmódjában is teljesen független „lényre,” mint amilyen a Kakuk Marci.

Marci ugyanis még azokhoz a megszerzett „javakhoz” (mint a nőkhöz, vagy az italhoz) sem ragaszkodik feltétlenül, amelyek pedig kivétel nélkül, az összes kalandját ösztönzik. Mégsem mond le a világról: kipróbál mindent, természetesen

¹⁶ Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci a zendülők közt*. In: *Kakuk Marci*. Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966. 436.

úgy, ahogy neki tetszik... Aztán vígan tovább áll.¹⁷

A vad, iszákos pajtás tehát, még ha nem is mondja ki, némileg rá van utalva a világban könnyedén és otthonosan mozgó Marcira. Soma figurája ebből a szempontból sem különleges: leginkább tolvajnak, illetve rablónak nevezhető, aki a csavargók „balkéz-felőli ágáról” való és nem riad vissza olykor-olykor az erőszaktól sem. Ebben a pejoratív kontextusban, Somáról – ahogyan egykori elődeiről is – a szabadság negatív képe rajzolódik ki. Jó analógiát mutat erre az az Erzsébet-kori (XVI. századi) Anglia, ahol különféle törvényekkel és rendeletekkel próbálták elűzni az utakról a csavargókat. Ezeket a társadalomból kivetett bűnözőket, a hagyományok bomlását követő káosz előőrseinek és gerilla-csapatának tartották, nem meglepő tehát, hogy rossz-hírük országos szinten, általános félelmet váltott ki. Ha útjai során a csavargó egy településre érkezett, akármennyi időt töltött el, az ott-lakók szemében akkor is idegen maradt.¹⁸ Mindez elmondható Somáról is. S mivel a legtöbb esetben ő is a pénz-szerzésből és a saját érdekeiből indul ki, semmiféle őszinte kapcsolata nincs a környezetével...kivéve Marcival...

V. Összegzés

Az összevetések végéhez érve tehát azt láthatjuk, hogy ebben a kisregényben (s így valószínűleg más kalandjaiban is) egyedül Kakuk Marci nevezhető a simmeli-tanulmány értelmében idegennek. Csak neki van meg az a fajta varázsa, hogy jellemének változatlansága ellenére, a közege eleinte idegennek kezeli, majd szerethető ismerőssé fogadja, végül pedig kénytelen újra eltávolodni tőle. (Soma és a Csurinyák-testvérek nem rendelkeznek ezzel a képességgel.) Sokféle zendülés van, amit a mű, a felsorolt négy főbb karakter alapvető késztetésein keresztül mutat be: a politikai, társadalmi feszültség mellett nagy szerephez jutnak a szerelmi rezdülések, és a pénz-szerzés trükkös ármányai is. Ebben a folytonosan forrongó kisregényben mégis Marci zendülése a legösszetettebb; fondorlatosan, hajlékonyan és kellő humorral nyilvánítja ki a szabadságát.¹⁹ Ezáltal nevezhetjük őt a legismertebb idegennek.

¹⁷ Ezen a téren érdekes analógiákat mutat fel tanulmányában Angyalosi Gergely, aki a *nem-ragasztás* attitűdjét a zen buddhizmus bölcsességének perspektíváival igyekszik összevetni. Vö.: Angyalosi Gergely: *Kakuk Marci: A picaro és a buddhista*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 106, 122.

¹⁸ Vö.: Bauman Zygmunt: *A zarándok és leszármazottai: sétálók, csavargók és turisták*. In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004, 202–203.

¹⁹ Vö.: Németh László: *Tersánszky J. Jenő: Kakuk Marci a zendülők közt*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 89.

Felhasznált irodalom

- Angyalosi Gergely: *Kakuk Marci: A picaro és a buddhista*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999.
- Bauman Zygmunt: *A zarándok és leszármazottai: sétálók, csavargók és turisták*. In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004.
- Dérczy Péter: *Az elbeszélő hagyomány átalakítása – Tersánszky Józsi Jenő regényeinek néhány szerkezeti vonásáról*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás, Nap Kiadó, Budapest, 1999.
- Kéry László: *Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marci*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás, Nap Kiadó, Budapest, 1999.
- Németh László: *Tersánszky J. Jenő: Kakuk Marci a zendülők közt*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás, Nap Kiadó, Budapest, 1999.
- Schöpflin Aladár: *Tersánszky*. In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő*. Szerk.: Tarján Tamás, Nap Kiadó, Budapest, 1999.
- Simmel Georg: *Exkurzus az idegenről*. In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004.
- Szerkesztői előszó*. Ford.: Teller Katalin. In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004.
- Tersánszky Józsi Jenő: *„Kakuk Marci”*. Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966.